

Böhm Antal:

LAKÓHELYI KÖZÖSSÉGFORMÁK

A cím kicsit megtévesztő, ugyanis azt sugallja, hogy ha én felsorolok néhány lakóhelyi közösségformát, akkor többé-kevésbé kimerítem azt a lehetőséget, amin lényegében a magyar társadalom demokratizálódása nyugszik, azaz, ha produkálunk néhány közösségformát, akkor mindjárt megoldódik nálunk a demokrácia kérdése és azonnal jól működnek a demokratikus fórumok, s megtelnek tartalommal. Tehát, mintha azt sugallná ez a téma, hogy mindössze közösségformákat kell felmutatni, keresni és akkor itt minden rendjén lesz. Így ez, azt hiszem, hogy kicsit egyoldalú megközelítés lenne, éppen ezért a továbbiakban inkább a participációs esélyekről szeretnék beszélni, mintsem, hogy pusztán taxatív felsoroljam a lehetséges közösségformákat, amelyek lakóhelyeken elképzelhetők, vagy elképzelhetők lesznek.

Csapda is lehetne ez a megközelítés, ha csak felsorolnám a lakóhelyi közösségformákat, hiszen többször tapasztaltuk a magyar, meg azt hiszem a kelet-európai fejlődés során azt, hogy felülről (írásztal mellett) elképzeltünk közösségtípusokat, közösség formákat és ezeket próbáltuk a társadalomra oktrojálni. Bizonyára emlékeznek a szocialista brigádmozgalom napjaira, vagy az ifjúsági parlamentek sorsára stb. Eltervezünk, elképzeltünk egy-egy közösségtípust, elkereszteltük szocialistának, csak éppen, mivel nem alulról kezdeményeződött, szerveződött, nem integrálódtak bele az emberek, számukra ezek túlságosan idegenek maradtak, s nem valóságos közösségformákat, hanem eltávolodást jelentettek.

Mindezt azért mondom, mert nagyon félek attól, hogyha a lakóhelyi közösség típusokat, formákat is kidolgozzuk az író-

asztal mellett, vagy kidolgozzák a VÁTI-ban vagy a Tervhivatalban, vagy erre alkalmas más intézményekben, akkor hasonló helyzetbe juthatunk, azaz lesznek közösségtípusaink, csak éppen életképtelenek lesznek, nem funkcionálnak, nem működnek, hanem az eddigi közösségtípusaink sorsára jutnak.

Éppen ezért azt hiszem, hogy valahonnét máshonnét kell kiindulni, s ez a participációs esélyeknek a keresése, vagy kutatása. Milyen lehetőségek vannak ma a lakóhelyeken? Vannak-e a lakópolgároknak olyan igények, amelyek a participációt felerősíthetik Magyarországon, és egyáltalán vannak-e ez az igényeknek megfelelő fórumok, közösségek, ahol ezeket a participációs igényeket realizálhatják az állampolgárok?

Azt hiszem, hogy kétféle lényeges tendenciáról kell mindenképpen szót ejtenünk. Egyfelől lehetetlen nem érzékelni, lehetetlen nem észrevenni azt, hogy az utóbbi időben Magyarországon (lényegében a 70-es évek második fele, inkább a 80-as évek eleje óta) felerősödtek a lakóhelyi részvételi igények. Úgy is fogalmaznak sokan, hogy manapság gomhamód szaporodnak a különféle szervezettípusok; szervezetek, egyesületek, a különböző társadalmi kisközösségek, persze ez még mindig nem éri el a 30-as évekbeli közösségek számát, minőségét, pedig az sem tekinthető ideálpolitikusnak. Ennek ellenére azt hiszem, hogy ez a tendencia valóban erősödőben van, s sokszor arról van szó, hogy már-már "polgári engedetlenségi mozgalmak" alakulnak ki nálunk. Itt azért megállnék, mert ez persze Kelet-Európában van, és Kelet-Európai minőségeket hordoz, de az állampolgárok ma már ellenszegülnek bizonyos központi törekvéseknek igen sok esetben, ellene szegülnek az ágazati törekvéseknek is igen sok esetben, egy Ófalu packázni merészel az atomerőművel, hát azért 10-15 évvel ezelőtt elképzelhetetlen lett volna egy-egy ilyen akció Magyarországon. Mosonmagyaróváron, Dorogon és másutt szeméttégetővel, vagy szeméttlerakóhellyel kapcsolatos problémák vannak, ökológiai mozgások vannak jelen, a lakosság petíciókat gyűjt, s azok a te-

lepülések, amelyek korábban összevonásra kerültek, azok az állampolgárok, akiket nem kérdeztek meg az összevonásról, most az elszakadásukat, az autonómiájukat akarják visszaszerezni. Tehát itt Magyarországon ma valami megmozdult, valami történik, valami megindult, ez világosan jelzi azt, hogy ilyen-fajta felerősödő állampolgári törekvések eljuthatnak a községekszervezés valamilyen stádiumáiban, és bűn lenne nem kihasználni ezeket a lehetőségeket, bűn lenne a vezetés részéről, vagy a helyi vezetés részéről ezeket a lehetőségeket kihasználatlanul hagyni. Egyébként ezeknek a mozgásoknak a résztvevői örvendetes módon inkább a fiatal generáció tagjaihoz és inkább értelmiségi, vagy kvalifikált munkás rétegekhez tartoznak. Ez tehát véleményem szerint, meg kutatásaink is ezt mutatják, egy markáns tendenciája a mai magyar társadalmi életnek.

Ugyanakkor van egy másfajta tendencia is. Hadd tegyem hozzá, hogy ez a másfajta tendencia ez a markánsabb, ez az erőteljesebb. Arról van szó, hogy a lakosság nagy többsége, ha arányt kívánnak, akkor én azt hiszem, hogy kétharmada, esetenként háromnegyede mozdulatlan, politikailag indifferens, elfordult a politikától, visszaszorult a magánszférába, ott keres magának kielégülést, ott keres magának kompenzációt a dráguló életszínvonalért, a megélhetési költségekért és így tovább. Tehát van egy nagyon markáns réteg, amely eléggé távol áll a mindennapi lakóhelyi tevékenységtől, a mindennapi politikától és nem is igényli a beleszólást, nem igényli a részvételt. Ezért én azt hiszem, hogyha ragyogó fórumaink lennének, ha Magyarország politikai intézményrendszere a világ legdemokratikusabb intézményrendszere lenne, akkor is óriási problémát jelentene, hogy ez a mai magyar lakosság igen nagy százalékban nem biztos, hogy résztvenne, nem nagyon látná értelmét a részvételnek, vagy pedig csak igen hosszasan lehetne elvezetni őket, megtanítani, rászoktatni arra, hogy van értelme a beleszólásnak, van értelme a részvételnek. Ebbe az egész folyamatba nyilván belejátszik a napi megélhetésnek a gondja, az, hogy manapság a második gazdaságban az aktív keresők 80 %-a érdekelt.

Tulajdonképpen nem arról van szó, hogy civil társadalmat alakítunk ki, hanem a civil társadalom helyett a magánszféra, a privát szférába menekülnek vissza az állampolgárok, hogy a mindennapi megélhetést a szűkebb családi közösségük számára valamiképpen biztosítani tudják, vagy valamiképpen kompenzálni tudják az inflálódást, az adósodást és így tovább.

Ez a két tendencia igen markánsan jelen van a mai magyar társadalomban, de úgy tűnik, hogy az előző tendenciának ma kedvezőbbek a feltételei. Főleg tavasz, illetve a pártkonferencia óta úgy tűnik, hogy megmozdult valami a magyar társadalomban, tehát felerősíthetők ezek a kedvező tendenciák. Féltve teszem hozzá, hogy bárki megkérdezheti, hogy vajon meddig lesznek kedvezőek ezek a tendenciák, meddig lehet ezekre számítani. Az idő, úgy érzem, sürget bennünket, hogy ezeket a lakóhelyi közösségeket felerősítsük, támogassuk, és valamiképpen építsünk rájuk.

Ehhez a két tendenciához hadd fűzzek még néhány megjegyzést. Újabban kutatócsoportommal, (társaimmal) városi helyi társadalmakat vizsgálunk és ezekből az első kutatási tapasztalatokból szeretnénk két adatsort felidézni. Úgy érzem, hogy ezek eléggé érzékletesen mutatják azt, hogy kikre lehet számítani egy-egy város társadalmában, illetve mekkora ez a réteg, amelyik mozdítható, illetve mozdulni képes a participáció érdekében. Vizsgálódási terepünk négy városra terjedt, ebben a mintában Győr, Esztergom, Pápa és Orosháza szerepel. Amikor azt kérdeztük az emberektől, hogy hány társadalmi-politikai és egyéb (bármiféle) szervezetnek tagjai, akkor a következő válaszmegoszlásokat kaptuk: nem tagja semmilyen szervezetnek, (klubnak, hobbyszervezetnek) Pápán a megkérdezettek 36 %-a, Győrben 27 %-a, Esztergomban 35 %-a és Orosházán 35 %-a. (Lásd az 1.sz. táblát!) Durván a lakosság egyharmada semmiféle szervezetnek nem tagja és, ha bármiféle

Hány szervezetnek a tagja?
(százalékban)

(N= 3000)

	<u>Pápa</u>	<u>Győr</u>	<u>Esztergom</u>	<u>Orosháza</u>
egyetlen szervezetnek sem tagja	35,8	27,0	34,9	34,8
egy szervezetnek tagja	37,7	46,1	41,1	40,5
kettő vagy több szervezetnek a tagja	26,5	26,9	24,0	25,3
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0

szervezeteink lesznek, akkor sem biztos, hogy ezek az emberek mozgathatók lesznek és mozdulni fognak. Ezen felül egyetlen szervezetnek a tagja, az említett városok megkérdezett lakóinak 37-40-46 %-a, (hadd ne soroljam fel most a városokat) és mindössze 26-27 % azoknak az aránya, akik kettő vagy többféle szervezetnek is a tagjai. Ez tehát azt mutatja, hogy körülbelül 20-25 %-nyi állampolgárra lehetne számítani annak érdekében, hogy a lakóhelyi participáció valamiképpen kialakítható, felépíthető legyen.

Még egy kérdést hadd idézzek fel, megkérdeztük az állampolgároktól azt is, hogy van-e olyan szervezet, egyesület, klub, szakkör, vagy bármiféle más tevékenységi forma, részvételi esély, amelynek a létrehozásában szívesen közreműködne. (lásd 2.sz. tábla!). Igennel válaszolt a fent nevezett városokban a megkérdezettek 25 %-a, viszont 75 % nem venne részt. Talán az érdekesség kedvéért ez a 25 % úgy oszlik meg, hogy

Van-e olyan szervezet (egyesület, klub, szakkör),
amelynek létrehozásában szívesen közreműködne?

(százalékban)

(N = 3000)

	Pápa	Győr	Esztergom	Orosháza
a.)				
van	25,9	25,2	25,5	24,5
nincs	66,7	70,0	68,0	70,9
b.) <u>a szervezet jellege</u>				
hobby	8,9	7,9	7,8	9,5
sport	8,9	4,9	5,8	5,7
politikai	0,4	1,1	0,5	1,0
egyéb	7,7	11,3	11,4	8,3

közülük 8-9 hobby. vagy klubjellegű tevékenységi formát szeretne létrehozni a városban, 8,9 % sportjellegű formát szeretne létrehozni, viszont a politikai érdekérvényesítési szervezetek aránya mindössze 0,4-1,1 % ami eléggé jellemző, azt hiszem a mai közállapotainkra, azaz arra, amit az előbb próbáltam vázolni, hogy itt eléggé elfordult a napi politikától egy masszív társadalmi réteg, eléggé távol került a mindennapi politikai tevékenységtől. Pontosabban politikai tevékenységét nem a meghatározott fórumokon és intézményrendszerekben végzi, hanem politikai tevékenysége visszaszorult a magánszférába, illetve az informális kapcsolatainak színhelyére. Hogyan lehet értékelni ezt, most örüljünk ennek a 25 %-nak, vagy siránkozunk felette, sok vagy kevés ez a 25 %? Ezt én nem tudom, ezen vitatkoznunk kellene, meg kellene itélni, lehet, hogy a tegnaphoz, vagy az ötvenes évekhez viszonyítva ezt örömtelien kellene nyugtáznunk,

hiszen van már 25 %-nyi állampolgár, akikre lehet építeni.

Másfelől viszont lehetne negatív értékitételeket is alkotni erről a 25 %-ról, mert a 75 %-kal szemben ez nyilvánvalóan kisebbséget fejez ki. Mi lehet mindennek az oka, mi az, ami akadályozza a kimozdulást, az előrelépést, milyen tényezőket lehet felsorolni, amelyek meggátolják a lakóhelyi participáció terjedését, kifejlődését, kifejeződését? A továbbiakban ennél a kérdésnél kicsit részletesebben maradnék, és lényegében négy kérdéskört szeretnék nagyon röviden vázolni. Az egyik nyilvánvalóan abból fakad, hogy az egyesületek számára, a társaságok számára, a klubok számára a magyar törvényrendszer nem ad megfelelő garanciát, nem ad megfelelő biztosítékot. Pontosabban hiányzik ennek a rögzítettsége. A másik kérdéskört a politikai kultúránk jelenlegi állapotában látom. Politikai kultúránk jelenlegi szintje igen sok esetben akadályozza azt, hogy itt valamiféle radikálisabb megoldások kerüljenek napirendre, azaz gátolja a radikálisabb reformok megvalósulását. Harmadik tényezőként a hatalmi toleranciának a szűkösségét tekinteném és végül negyedik tényezőként - nem kifejtve inkább csak jelezve - a helyi nyilvánosságnak a fogyatékosságait, vagy ha keményebben fogalmaznánk, akkor a teljes hiányát szeretném megemlíteni.

Nézzük a társasági törvényt, (egyleti törvény, egyáltalán a törvény) adta lehetőségek hiányát! Miről is van szó? Újabban ugye azt szokták mondani felelős politikusok, hogy Magyarországon ma mindent lehet, amit a törvény nem tilt. De mit tilt a törvény, tudjuk-e, ismerjük-e törvényeinket? Azt hiszem, hogy nem ismerjük törvényeinket, hiszen egy túlszabályozott világban élünk, csak a helyi lakossági ügyeket több, mint 1500 tanácsi törvény szabályozza, ennyit nem lehet betartani, ennyit nem lehet naprakészen ismerni, tudni, márpedig ott, ahol túlszabályozottság van, ott óhatatlan a diszfunkcionalitás és vele az anarchia kerül előtérbe. Egyszerűen azt hiszem, hogy azzal nem lehetünk elégedettek, hogy mindent szabad, amit a

törvény nem tilt, világos, átlátható, az állampolgárok számára is megérthető törvényeket kellene kialakítani. Erre egyébként úgy tűnik, hogy vannak garanciák, és van egyfajta eltökéltség, a következő hónapok eldöntik, hogy ebben a tekintetben mire jutunk, és merre tudunk elmozdulni. Egyébként a törvény fogyatékossgai, hiányai miatt átláthatatlan falak emelkednek, vagy ördögi körök jönnek létre. Engedjék meg, hogy elmondjam az egyik nemrég átélt példámat. Régi iskolám a Révai Miklós Gimnázium nemrég ünnepelte fennállásának 200.-ik évfordulóját. A háromnapos színpompás ünnepség idejére alakult volna meg a győri Révai Miklós Gimnázium Baráti Köre. Igenám, de nem alakulhatott meg, mert ahhoz, hogy megalakuljon, ahhoz a társaságnak el kell fogadni az alapszabályt, ahhoz viszont, hogy az alapszabályt elfogadják, előbb a tagságot meg kell szervezni, tehát sem alapszabály, sem tagság. A szervezők bejelentették, hogy most majd kiküldik a jelentkezési lapokat, biankóban, mindenki ráírja, hogy elfogadom az alapszabályt és majd valamikor ősszel visszatérnek a problémára és megalakulhat a baráti kör. Egyetlen iskolának egyetlen baráti köréről van szó.

Nem jöhetett létre, mert a szabályok ördögi köre nem engedte. És hány ilyen ördögi kör lehet még, amikor nincs kibontakozási lehetőség és nem tudjuk, amikor beleütközünk minduntalan a törvényadta lehetőségekbe, vagy formális játékokat játszunk. Tessék megnézni például az új lakótelepeinken a lakógyűléseket, nem tudunk élni a lehetőségekkel, nem ismerjük a szabályokat, alibi gyűléseket kell összehívunk és csak a másodikat fogadjuk el törvényesnek, stb.

Mindez persze megítélésem szerint rokon politikai kultúránk jelenlegi állapotával. Azt hiszem, hogyha a politikai kultúrát vizsgáljuk Magyarországon, akkor óhatatlanul beleütközünk abba a problémakörbe, hogy egy paternalista (sok rendi beütéssel terhelt) struktúrából nagyon nehéz kimozdulni. Nagyon nehéz kimozdulni, ráadásul egy olyan társadalomnak,

amelynek az állampolgári generációkon keresztül őrizték, ha úgy tetszik génjeikben hordozták az alattvalói mentalitást. Ez kelet-európai tradíció, évszázados tehertételként hordozzák magukkal, és azt hiszem, hogy mindenféle előrelépés, elmozdulás számára hitetlen gátat jelent az, hogy nem készültünk fel annak befogadására, hogy radikálisabb, bátrabb, nyilvánosabb, nyitottabb társadalmi körülményeket teremtsünk. Mire gondolok? Arra gondolok, hogy mindaddig, amíg egy monolitikus egység működik, és monopol helyzetben lévő érdekek működnek, addig az állampolgárnak nem kell tevékenykednie, addig az állampolgár elfogadja a döntéseket, s nem kérdőjelezi meg őket. Viszont akkor, amikor ez a monopolisztikus egység megszűnik, amikor a társadalom próbál mozdulni, akkor igen sok esetben beleütközünk abba, hogy az állampolgárok nem tudják, mert nem tanulták meg, nem ismerik, hogy merre mozdulhatnak, mit tehetnek, és mit kellene nekik tenniük. Ez megnyilvánul az érdekvégyesítés jelenlegi struktúrájában, megnyilvánul vitáinkban, vitamorálunkban, megnyilvánul politikai morálunkban, hadd mondjam azt, hogy szinte a politikai élet minden színterén, vagy a társadalmi élet minden szférájában beleütközünk elemi dolgokba, fékekbe, abba, hogy egy egyszerű szavazást sem tudunk levezetni. Nem itt magunk között, nem egy kis-vagy nagyvárosban, hanem sokszor még parlamentben sem. Hiszen előfordult, hogy a parlament elnöke nem tudta megszavaztatni a parlament tagjait, és nem tudták összeszámolni az ellenszavazatokat. Mert ott, ahol eddig mindenki csak úgy szavazott, hogy a legelső kérdésre feltette a kezét, ott nem nagyon kellett ellenpróbát kérni, meg azt kérdezni, hogy ki tartózkodik. És akkor ugye méltánytalan dolog újjal mutogatni a kisközösségekre, hogy ott nem tanulták meg a demokráciát, amikor a nagy politikai játékokban is - enyhén szólva - beleütközünk a demokrácia fogyatékoságaiba.

Azt hiszem, hogy ezen túl az is falat és igen nagy nehézséget jelent, hogy értékrendszerünkben a közélet, a politikai

tevékenység, a közügyekbe való beleszólás, igencsak hátul kullog. Hadd idézzek fel egy felvételt Szabó Ildikó disszertációjából, aki azt kérdezte meg ezer 14 és 30 év közötti fiataltól, hogy: mi kell ahhoz, hogy az emberek elégedettek legyenek. Engedjék meg, hogy ezt a 12 tényezőt felsoroljam, és hadd mondjam el a százalékokat is hozzá! Igencsak tanulságos az egész. Először is: jó családi élet (91 %), jó egészség (82 %), jó barátok, jó emberi kapcsolatok (77 %), negyedszer olyan munkahely, ahol az ember jól érzi magát (75 %), majd ötödször megfelelő anyagiak (69 %), megfelelő lakás (68 %), műveltség (62 %), örömteli munka (54 %), kiegyensúlyozott szerelmi élet (54 %), elegendő szabadidő (47 %), megfelelő érvényesülési esélyek vagy karrierlehetőségek (36 %), és a rangsor végén a közügyekbe való beleszólásnak a lehetősége. Gyanítom, hogyha nem 12 tényezőt sorolnak fel ebben a kérdőívben, hanem 32-tőt, vagy 48-at, akkor is a végére kerül a közügyekbe való beleszólás lehetősége, és érdektelen, vagy kevésbé érdekes tényezők, még sokkal inkább előtérbe kerülnek. És ezt a fiatal réteg, a mai magyar fiatalság reprezentánsai mondták, vagy vallották a felvétel során.

A politikai kultúrával nyilvánvalóan összefügg az a harmadik tényező, amelyet szeretnék kiemelni és gátló tényezőként megemlíteni, amely az építkezés, a fórumok keresését és a közösségek kialakulását nagymértékben gátolni szokta Magyarországon, ezt a hatalmi tolerancia szűkösségének vagy szűkös voltának nevezném. Arra gondolok, hogy a központi hatalom, meg a helyi hatalom is eléggé ambivalens a különféle társadalmi cselekvésekkel, fórumokkal kapcsolatosan. Egyfelől évek óta bátorítja, szorgalmazza, és sugallja, hogy tegyék, csinálják, a tiétek, mozogjatok, de abban a pillanatban, amikor megindul valami mozgás, abban a pillanatban belépnek a fékek, hiszen, mi lesz abból, ha egy kisvárosban a lakosság elkezd nyüzsgönni, hogyha szabadidőközpontba kezd el járni, vagy klubot hoz létre, vagy, ha egy településen népfőiskolát hoznak létre. Ugye ismerős a dolog, évekig vitatkoztunk,

kettő működött, (Siófokoson meg a Káli medencében) és Budapestén az íróasztal mellett sokan reszketve fogták a ceruzát, és attól féltek, hogy nem lesz-e ebből az egészből Petőfi-kör, meg 56, meg nem tudom micsoda. Egy vidéki pártvezető kollégám mondta: "Tudod, az a baj, hogy én nem szeretem a párhuzamosságokat. Jönnek itt a városban azzal, hogy környezetvédő klubot kéne létrehozni, de hát akkor mi a tanácsnak a funkciója. Minek kelljen párhuzamosan két szervezetet működtetni, mikor ez a tanács dolga hivatalból. Nem kellene ide még zöldék is a mi városunkba" mondta ez a vezető és igen sokan gondolkodnak hasonlóan. Hogyha van egy felelős intézmény és jól-rosszul teszi a dolgát, akkor másfajta, vele párhuzamos intézményekre már nincs szükség, mert minek az, csak zavart kelt. Egy másik - ezúttal tanácsi vezetőtől hallottam, hogy az a baj a demokráciával, hogy túlságosan időigényes. Nos, ez tökéletesen így van. A demokrácia túlságosan időigényes, sőt vereséget is lehet szenvedni. De egy politikai mechanizmusban, egy olyan légkörben, ahol hivatalosan soha nem szoktunk vereséget szenvedni, hanem győzelmeknek tüntettük fel még a kudarcainkat is, szóval ilyen körülmények között nagyon nehéz belátni azt, hogy egy vitában másnak is igaza lehet, vagy ne adj isten a döntésük rossz volt. Normálisan működő intézményrendszerekben, ha rossz döntést hoznak, akkor az intézmény felelős vezetőjét leváltják, vagy felelősségre vonják. Nálunk, ha egy miniszter rossz döntést hoz, akkor mi történik? Legalábbis az elmúlt évek tapasztalatai alapján azt merem mondani, hogy nem sok minden történik, hiszen "nem hoztunk rossz döntéseket", legalábbis látszólag.

Nyilvánvaló, hogy a hatalmi tolerancia tágítása elengedhetetlen ahhoz, hogy valamiképpen kimozduljunk a holtpontról, vagy valami megmozduljon Magyarországon, hogy ne csak eltűnjük és ne csak tiltsuk a közösséggé szerveződő erőket, hanem bátorítsuk, tegyük lehetővé számukra a szabad mozgásteret, hogy jogilag is garantáljuk azt, hogy mozogjanak, éljenek,

ténykedjenek. Egyébként a központi hatalomnak is ez volna az érdeke, hiszen a központi hatalmat nagymértékben tehermentesítheti mindenféle helyben működő, helyben jól működő közösség, hiszen, akkor a döntéseknek nem kell rögtön feljutniok a legfelső fórumokig, nem kell visszaigazolásra várni. Nálunk a mi politikai rendszerünkben a döntések áthárítása, s egyben a felelősség áthárítása kialakult. Minden döntést szeretünk feljebb passzolni, és ezért fordult elő az, hogy ha Április 4-e, vagy Húsvét előtt nem volt kenyér a boltokban, akkor másnap összeült a Politikai Bizottság és megtárgyalta a kenyérhelyzetet Magyarországon. Ez kérem, nem politikai kérdés, ez a pékekre tartozik, meg a kereskedőkre, rájuk kell bízni. Ott, ahol a politikai vezetés legfelső fóruma vállal föl mindenért mindent, és mindent ő akar eldönteni, ott tulajdonképpen előbb-utóbb tőle fogják az állampolgárok számon kérni azt, hogy akkor miért voltak rossz döntések, vagy miért jutottunk olyan helyzetbe, mint amilyen helyzetbe jutottunk. A támogatás és tiltás ambivalenciájára hadd mondja még egy példát. Egy másik kollégám mondta egy kisvárosba, hogy az ám a baj, hogy amit akarunk, azt ők nem akarják, (mármint a lakosok). Amit meg ők akarnak, arra meg mi nézünk gyanús szemekkel. És ebben az országban mostmár évek óta, hónapok óta mindenki jót akar, csak ezek a jóakaratok nem passzolnak, nem érintkeznek egymással, és mindenki gyanúsán nézi a másikat. Meggyőződésem az, hogy nem elég deklarálni, hogy öntevékenység, alúlról történő szerveződés kell, - ezt különben most sokszor fogják hallani, mindenki erről beszél, mindenféle fórumon - hanem hagyni kell az állampolgárokat szerveződni, s jogilag kell garantálni a szerveződésüket. Ebben nagy mértékben partner lehet a központi hatalom akkor, ha toltranciája nagy mértékben tágul és nem érez mindenütt falakat, ha nem akadályozza meg az öntevékenységet, ha nem fagyasztja be az állampolgárok öntevékeny mozgásait, mozgalmait.

A negyedik tényező, amit én aggasztónak vagy legalábbis olyan-
nak itélek meg, amely nagymértékben gátolja az öntevékenységet,
s a közösségek kialakulását, az az, hogy hiányzik a nyilvános-
ság a lakóhelyi közösségekből, pontosabban nyilvánosságuk sok
esetben álnyilvánosság. Tudom, hogy mások is beszéltek a nyil-
vánosságról, én éppen ezért nem akarom ezt részletesen taglalni,
csak egy-két olyan szempontot szeretnék felvetni, amely azt
jelzi, hogy voltaképpen a lakóhelyek nyilvánossága az igen gyak-
ran csak informális nyilvánosság és hiányzik egy hivatalos nyil-
vánosság. Ennek aztán az a következménye, hogy egy magyar ál-
lampolgár sokszor előbb tudja meg azt, hogy mi történik Nica-
raguában, Angólában, meg Etiópiában, mint azt, hogy mi történt
a szomszéd településen, mi történt éppen a tanácselnökkel,
vagy mi történt a saját településén, mert egyszerűen hiányoznak
azok az orgánusok, amelyek nyilvánosságot biztosíthatnak. Ez
egyébként nagymértékben veszélyezteti a helyi vezetésnek a kom-
petenciáját is.

Arra gondolok, hogy igaz az, hogy nincsen nyilvánosság a
lakóhelyeken, ugyanakkor mégis van nyilvánosság, mert minden
állampolgár mindenről informált, és mindenről tud, csak ez az
információ az informális csatornákon terjed, következésképpen
ellenőrizhetetlen. Ez felnagyíthatja a helyi ügyeket, és ez
ellen a helyi vezetés teljes mértékben védtelen, nem tudja be-
folyásolni, ha úgy tetszik kiszolgáltatott ennek. Azt hiszem,
hogy a helyi vezetésnek is az volna az érdeke, ha lennének
például helyi lapok. Egy ekkora településnek, mint Szeged tu-
domásom szerint több napilapja volt. Azt hiszem, hogy ma is
volna olyan lehetőség, hogy helyi nyilvánosságot teremtsünk,
és nem tudom elfogadni azokat a hivatkozásokat, hogy nincsen
papír, meg nem kell a lakosságnak. Ha vállaltuk azt, hogy
nyilvánosságot teremtünk - hangsúlyozom, hogy a helyi vezetés-
nek is érdeke, a felső politikai vezetésnek is érdeke az -
akkor az állampolgárok ebben a tekintetben partnerek lesznek.
Egyébként a papírhiányra való hivatkozás azért elfogadhatat-

lan számomra, mert tessék megnézni minden munkahelyi fórumnak van ilyen-olyan információs csatornája, minden valamirevaló ISZ-nek Állami Gazdaságnak, Üzemnek van helyi, munkahelyi lapja, csak éppen a településnek nincs. Bár ebben a tekintetben mostanában elmozdulások történtek, tényleg lépten-nyomon találkoznunk azzal a törekvéssel, hogy egy-egy kisebb-nagyobb település saját lapot adhasson ki. Most nem beszélve annak a kedvező hatásáról, hogyha ezeknek a lapoknak helyben újságírói is lesznek, mindez a helyi értelmiség szerepét nagy mértékben megváltoztatja, fölerősítheti, újabb értelmiséget köthet a lakóhelyhez. De nemcsak a lapok iránti igény jelezheti a nyilvánosság kérdéskörét, hanem azok az akciók, megmozdulások is, amelyek az utóbbi időben tényleg szaporodnak, ahol a lakosság valamiféle kérdésben összeáll, megszervezi önmagát, petíciókat gyűjt, stb. Ezeket is nyilvánosságra kellene, lehetne hozni, és ez is nagymértékben növelné a demokrácia és a részvétel iránti igényeket a lakosságban.

Jobban kellene bízni a helyi lakosságban, többet kellene a helyi lakosságra bízni. Engedni kellene őket, hogy ezzel a nyilvánossággal éljenek, vagy ne éljenek. Tehát megint csak arról van szó, hogy nyitottabb lehetőséget kellene teremtenünk.

Végezetül arra a kérdésre szeretnék választ adni saját kutatásaim alapján, hogy milyenek ma a kilátások a helyi társadalomban. Ha perspektívában gondolkodunk, akkor egyáltalán lehetünk-e optimisták ebben a tekintetben? Lehetünk-e optimisták, hiszen valami elmozdult Magyarországon? A 80-as évek óta tapasztaljuk azt, hogy a helyi fórumok kezdik visszaszerezni funkcióikat, a lakóhelyi társadalom megmozdult, szerveződni kezd. Igen messze jutottunk már attól, amikor először helyi társadalomról kezdtünk beszélni, akkor azt kérdezték tőlünk, hogy mi az ördögöt akarunk helyi társadalommal, mi az, hogy helyi társadalom, darabokra akarjuk szabdálni a magyar társadalmat, most amikor egységre van szükség. Ezek az idők már el-

múltak, van helyi társadalom, létezik lakóhelyi társadalom, sőt újabban a munkahelyek is kezdik átadni egyes funkcióikat a lakóhelyeknek. Pontosabban a munkahelyek kezdenek megszabadulni azoktól a tehertételektől, amelyek nem a teljesítmény körébe tartoznak. A munkahelytől tehát sok mindent visszavehetne a lakóhelyi társadalom. Van elmozdulási lehetőség, ezt érzékelni lehet ugyanakkor azonban én azt hiszem, hogy ezt nem szabadna túlbecsülni, hiszen ez nem automatikusan érvényesül. Valaki, az egyik pártértéktekzetletű résztvevő azt mondta, hogy voltaképpen könnyű Gorbacsovna, mert tudja, hogy kik az ellenfelei a peresztrojkának. Itt viszont Magyarországon, ha reform van, akkor mindenki pillanatokon belül reformpárti lesz, a konzervatív erők is a reformot szajkózzák, ha pedig a reform lekerül napirendről, akkor meg féltő, hogy senki sem lesz reformpárti. Tehát mindig ott van a visszalépés lehetősége, a visszarendeződés, ahogy ezt meg szokták fogalmazni az utóbbi időben a reform irodalom kapcsán. Ezért mondom azt, hogy nem lehetünk teljes mértékben elégedettek az elmozdulásokkal, s - véleményem szerint - ezért kételkedve, vagy a kétséget fentartva kell szemlélnünk a jelenlegi helyzetet. Mégis azzal a gondolattal szeretném zárni, hogy legyünk ebben a tekintetben optimisták! Tudom, hogy egy ilyen pesszimista társadalomban nem valami illdomos dolog optimistának lenni. De hihetetlen tartalékok vannak a lakóhelyen, s erre a lakóhelyi társadalomra lehet építeni, lehet közösségeket szervezni, de nem szabad azt várni, hogy ott lent szervezzék, vagy ott fönt engedélyezzék, mert minden fórumon, minden szinten valamiképpen kell keresni az elmozdulásnak a lehetőségeit, mert különben egy tapodtat nem fog ez a társadalom változni, és húsz év múlva is azon fogunk majd keseregni, hogy nincsenek szervezetek, nincsenek közösségeink, stb. Tudom milyen visszahúzó tényezőink vannak, hihetetlen tehertételként hurcoljuk magunkkal a pateralista politikai beütéseket, beidegződéseket, magatartási módokat és az alattvalói mentalitást, de el kell mozdulnunk, ha azt akarjuk, hogy a mai magyar társadalom valamiképpen utat nyisson, vagy kaput nyisson a modernizáció előtt, és megkezd-

je felzárkózását az európai fejlettebb országok szintjére, vagy közelítésére. Voltaképpen ezek itt a tétjei mindenféle programnak, meg mindenféle előadásnak, és ebben a tekintetben meggyőződése, hogy a lakóhely nagy lehetőséget tud biztosítani a társadalomnak.